

ЗНАТИ І ПАМ'ЯТАТИ

ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ НА ЗАПОРІЖЖІ

Думаївська рада
Васильєвський району
Александровий округи
 18 / II місяця 1933 року

Прізвище *Берис*
 Ім'я *Надежда*
 По батькові *Іванівна*

2 Помер(ла) *16. грудня* місяця 1933 року

3 Чоловік, жінка (підкреслити) 4 Вік « *2 год* » (скільки повних років має)

5 Для дітей, що померли, не доживши 1 року або мертворождалих точно зазначити: а) Народилося місяця 19... року б) Якою по черзі в матері була дитина, що вмерла: перша, друга, або в) Вік батька « *33* » років; Вік матері « *32* » років.

6 Громадянство *УСР*

7 Де жив постійно (назва округи, району, села, міста) *с. Думаївка Васильєвський р-он*

8 Чи здобував прожиток сам, а як не сам, то хто утримував *на утриманні батьків.*

9 З чого жив померлий або той, хто його утримував (хліборобства, або якої роботи, посади чи коштом рідні, держави) *військ.*

10 Де працював або служив померлий або той, хто його утримував (назва підприємства, установи, чи господарював у себе) *єдиним*

11 Сімейний стан померлого Парубок, дівчина, удівець (а), одружений (а), розлучений (а) (підкреслити)

Зазначити докладно причину смерті *« Шариї »* місяця 1933 р. № *25*

Прізвище померлого *Червоний* району *Васильєвський*

Де постійно жив (назва району та села або міста, вул., буд. №) *с. Думаївка*

Помер(ла) *4* місяця 1933 р. 4. Чоловік, жінка (підкреслити)

Вік *4* (скільки повних років мав)

Для дітей, що померли, не доживши до 1 р., точно зазначити: а) народилося місяця 1933 р. б) батьки дитини живуть укупі, чи може розійтися, батько помер, покинув родину, розлучилися тощо г) вік матері років.

5 а) якою у матері була померла дитина: перша, друга, або г) вік матері років.

6 Громадянство померлого *Болгарка*

7 Де жив постійно (назва округи, району, села, міста) *с. Думаївка*

8 Чи здобував прожиток сам, а як не сам, то хто утримував *на утриманні батьків.*

9 З чого жив померлий або той, хто його утримував (хліборобства, або якої роботи, посади чи коштом рідні, держави) *військ.*

10 Де працював або служив померлий або той, хто його утримував (назва підприємства, установи, чи господарював у себе) *єдиним*

11 Сімейний стан померлого Парубок, дівчина, удівець (а), одружений (а), розлучений (а) (підкреслити)

Зазначити докладно причину смерті *« Шариї »* місяця 1933 р. № *25*

Прізвище померлого *Червоний* району *Васильєвський*

Де постійно жив (назва району та села або міста, вул., буд. №) *с. Думаївка*

Помер(ла) *4* місяця 1933 р. 4. Чоловік, жінка (підкреслити)

Вік *4* (скільки повних років мав)

Для дітей, що померли, не доживши до 1 р., точно зазначити: а) народилося місяця 1933 р. б) батьки дитини живуть укупі, чи може розійтися, батько помер, покинув родину, розлучилися тощо г) вік матері років.

5 а) якою у матері була померла дитина: перша, друга, або г) вік матері років.

6 Громадянство померлого *Болгарка*

7 Де жив постійно (назва округи, району, села, міста) *с. Думаївка*

8 Чи здобував прожиток сам, а як не сам, то хто утримував *на утриманні батьків.*

9 З чого жив померлий або той, хто його утримував (хліборобства, або якої роботи, посади чи коштом рідні, держави) *військ.*

10 Де працював або служив померлий або той, хто його утримував (назва підприємства, установи, чи господарював у себе) *єдиним*

11 Сімейний стан померлого Парубок, дівчина, удівець (а), одружений (а), розлучений (а) (підкреслити)

12 Зазначити докладно причину смерті *« Шариї »* (додано лікарську довідку №)

або підкреслити: мертворожденний, оголошений від суду за померлого

11. а) Ремесло, промисел, посада та спеціальні заклади. б) Якщо жив на кошти держави чи громадськ. організації, зазначити на які саме (пенсія, стипендія тощо). в) Якщо жив з інших джерел, точно зазнач. з яких саме

12. Стан за заняттям: робітник, служб., ремісник, кустар — кооператив. (чл. арт. 1) чи ні, торговель. помічник у занятті член родини тощо — зазначити докладно

13. Назва підприємства, установи чи закладу, зазначаючи яке виробництво, де працює, служить або господарює

Де помер (удома, в лікарні, дит. домі тощо) *вдома* Якщо вдома, то чи користувався з лікарської допомоги померлий (так, ні) *ні*

Причина смерті — зазначити докладно *« Шариї »*

Додано лікарську довідку № Чи може запис складено на оголошеного від суду за померлого (так, ні)

Українська історія не знає більш страшного та сумного явища, ніж голодомор тридцятих років ХХ століття. Саме вже слово містить поняття холоднокривного та повільного винищення людей голодом. Як таке могло статися у родючій державі посеред цивілізованої Європи – історики й досі не можуть скласти єдиної думки.

Як свідчать документальні відомості різних епох, голодні часи траплялися на Україні віддавна. Наприклад, останній перед Жовтневою революцією – у 1912 році. Але вони були пов'язані зі стихійними лихами, неврожаєм, тривали недовго і результатом їх було бідкування людей, але не масова загибель. Такого, щоб простих людей, хліборобів, сотнями тисяч було покарано до страти голодом, історія ще не знала. Особлива жорстокість була в тому, що люди мушили вмирати мовчки і спостерігати за смертю своїх дітей, у режимі повної ізоляції від навколишнього світу, не маючи навіть права податися деінде заради виживання.

Таке насильницьке виморювання в Україні – благодатній у плані сільськогосподарства та клімату державі – відбувалося меншою мірою тричі: у 1921, 1932-33 і 1946-47 роках. Трьома набігами смерть забрала, за різними оцінками, від 10 до 15 мільйонів життів українців. Найбільше смертей (приблизно 8 мільйонів душ), що підкосили генофонд нації, прийшлося на голод 1932-33 років, який став найбільшою її трагедією за всю історію існування.

Незважаючи на такі тяжкі наслідки, ця тема була практично закритою для радянських істориків аж до середини 80-х років. На піднесенні «перебудови» вони отримали доступ до архівів та документів і почали оприлюднювати свої страшні відкриття. До цього голод в Україні активно обговорювався лише з кінця 70-х років у США і Канаді, переважно у колі діаспори. У середині 90-х років з'явилося

Святковий обід для дітей на честь свята Жовтневої революції. Бердянськ. 7 жовтня 1932 р.

ПРОТОКОЛ № 1.

засідання Президиума Б-Знаменського с/совета, сформованого 5/1-33 года.

ПРИСУТСТВ: г.г. ПЕШКО, ПЕРСИДСКИЙ, ИВАНОВ, В.И., БРАТЦ,
КИ, ЛУК'ЯНОВ, КУКІСЕНКО, ДАНИЛОВ, ПРОКУДИН,
РЕША.

СЛУШАЛИ: О виселених за предели району саботирую-
щих и агитирующих против хлебозаготовок,

ПОСТАНОВ: Выслать за предели района срывающих ,аги-
тирующих и саботирующих хлебозаготовку сядду-
щих кулаков и подкулачников :

1. ГУЛЯЕВ Василий Андреевич, кай.агитатор
2. КУРАГИН Кузьма Михайлович-как злостный неплательщик.
3. ЛЯТЛОВ Федор Григорьевич - злостный неплательщик
4. СКИТЯШИН Иван Михайлович.-кулак, неплательщик.
5. ДЕЛИКОВ Яков Тимофеевич- белогвардеец, срыващик.
6. ПЛАТОНОВ Кузьма -злостный неплательщик.
7. БЕРГТЕШИНКондрат - злостный неплательщик
8. ОЛЕЙНИКОВ Григорий терентьевич- агитатор, срыващик.
9. ГОЛОВАЧОВ Филипп Кузьмич-кулак-неплательщик
10. ПАСЛОВ Филипп Иванович- агитатор, срыващик.
11. ШЕВЦОВ Иван Устинович- саботажник.
12. МАРИНОВ Семен Васильевич- агитатор
13. БАРАНОВ Иван Тимофеевич- кулак, вредитель.
14. ВАШМАКОВ Павел Терентьевич- кулак, агитатор.
15. ШЕЛКУНОВ Иван Терентьевич- кулак, агитатор.
16. ШЕЛКУНОВ Трофим Семенович- агитатор.
17. ДЕЛИКОВ Алексей Ильич- срыващик, неплательщик.
18. ПЕШКО ДАРЬЯ Ивановна.- кулачка, неплательщица.
19. ЧЕРНОВ Федор Клеопарович- неплательщик.
20. РЫБОЧЕНКО Александр - неплательщик, агитатор.

Просита Райисполком утвердить .-

Копія протоколу засідання президії Великоз'ям'янської сільради Кам'янсько-Дніпровського району про виселення селян, які саботують хлібозаготівлі та агітують проти їх виконання (з матеріалів архівно-слідчої справи на репресованого в лютому 1933 р. гр. Щелкунова Т. С.). 5 січня 1933 р.

і саме слово «голодомор», яке означало «Великий голод на Україні у 1932-33 роках. Поступово це слово – Holodomor – увійшло і в міжнародні документи.

Понад двадцять років у нашій країні точаться дискусії про масштаби та причини голодомору. Історики та політики так і не дійшли згоди, чому радянське керівництво допустило таку трагедію. Одні вважають голодомор свідомою акцією комуністичної верхівки, спрямованою на знищення бунтівного духу нації, яка мала свою точку зору на колективізацію, тобто «заспокоєння голодом». Інші називають причиною цього нещастя непередбачені наслідки проведення радикальних економічних реформ наприкінці 20-х – на початку 30-х років у СРСР.

Неоднозначне ставлення до голодомору помітне не лише на державному та науковому, а й на побутовому рівні. Доволі багато громадян України не вважають голодомор актуальною темою, але це, мабуть, скоріше пов'язане з інстинктивним небажанням близько

підходити до чогось дуже страшного. Звичайно, коли суспільство за окремими винятками сите і занепокоєне зайвими кілограмами, важко усвідомлювати, як можна вмирати від того, що нічого їсти. Але історія зазвичай не прощає забуття. Мільйони невинно загублених життів вимагають шанобливої пам'яті.

Сама історична наука оперує не емоціями та політичними потребами, а лише фактами. Тож завданням архівістів, усіх тих, хто серйозно цікавиться історичним минулим нашої країни, є ретельний пошук та зважений і об'єктивний аналіз архівних та інших джерел, який дасть змогу із багатьох різноманітних частин скласти єдину достовірну картину того історичного процесу, який пережила Україна, зокрема Запоріжжя, на початку 1930-х років ХХ ст.

Відновлювати історичну правду запорізькі архівісти почали з 1990-х років. У 1992 році в Києві вийшов збірник документів і матеріалів «Колективізація і голод на Україні. 1929-1933 рр.», у якому були опубліковані документи, виявлені спеціалістами Державного архіву Запорізької області. Згодом архів надав значну частину документів мелітопольському краєзнавцю В. Тимофєєву, коли той працював над рукописом книги про голод на Мелітопольщині «Неоголошена війна (спогади свідків, архівні документи та роздуми сучасника про голодомор 1932-1933 років)». Ця книга вийшла у Тернополі в 1993 році.

Запорізький архів вже понад півтора десятка років постійно працює над архівними документами про причини та наслідки Голодомору і робить все можливе для того, щоб про це дізналося якомога більше людей. Активізувався цей процес у 2003 році, коли на державному рівні проводились заходи щодо відзначення 70 роковин Голодомору в Україні 1932-1933 рр.

В архіві експонувалася виставка «Вшануймо пам'ять безневинних жертв голодомору. Архівні документи свідчать». В експозиції були представлені документи з

Лист сестри червоноармійця Старікова С. С. брятю в армію про голодування членів його родини, які мешкали на х. Шевченка Царекостянтинівського (нині Куйбишевського) району. 13 лютого 1932 р.

67
Писмо пишу з року 13 лютого
це писмо від твоях родних
здравишій дорогої брати
Стьоно першим делом ми
тибе пишимо Стьоно втом
що унас зараз дуже плохо
ниная хлеба ни чога уне
два ниди ми Стьоно ниная
унас кортунки Словом ниная
ни чога пишимо так уне
наша нудна и вана из
голоду ~~Стьоно~~
~~Стьоно~~
Стьоно так ми зараз
бедни шо ниная ни чога

2 ^{Моріштань}
с.с. Кнеганчань

Стьоно ми ни чога ни буди
як ти похав инаи ни чога
ни даоти Стьоно дуже
нам плохо зараз ми ти Стьоно
наверно нам уне Стьоно не
вудаця ми пирием
оті голоду Стьоно побив
шо ми зараз днє одня
пишимо варимо борщ одня
и больше ни чога Стьоно так
шо ми довго жити ни буди
останися ти сам ни нас
не буде Стьоно на даїи
нам жити уне не чини

писмо от матери сыну
 Василию хотелось, быть сынок
 тебе болят ну наверно не при
 едешь к нам у больницы уже
 начали дуть крути ноги были
 стаз, же уже начали шло от него
 не достало бо была и доктор на
 сив бомажку у артия шоб. дали
 лимба то вани затры шло сци
 и доми в кни макухи лёно
 и были нигде як в лону дот
 жвет и тепер. молодот шло
 тило на трудодни а ушел
 неле трудодни шло и шло
 а неле жи из шена трудодни
 шло шны 54 роки и еще бо
 на шны к шны сынок все
 було трудно в шента шло
 ботко вил было 7 и а все
 усих повучувало и вил
 оуш шило от голода и
 шоты ш оуна и та шло
 ре от голода тепер по 2
 шрут шрошну шршню
 коид шпршшш шоб
 шршш а шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш а шршш шршш

а трих напроизводитво
 шило шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш
 шршш шршш шршш шршш

Лист матері сину-червоноармійцю Ступаку В. О., яка мешкала в с. Попівка Царекостянтинівського (нині Куйбишевського) району про загрозу голодної смерті через тяжку хворобу і відсутність продуктів харчування. Серпень 1932 р.

фондів партійних органів влади (особові зведення, політінформації щодо організації та методів проведення хлібозаготівель, голоду та смертей від голоду у 1930-ті рр.), документи місцевих органів влади. Дуже красномовними є документи з фонду Куйбишевського райвиконкому – це листи громадян до своїх рідних про тяжке матеріальне становище, голодування, заяви та скарги до райвиконкому, прокуророві про незаконне вилучення хліба, несплату допомоги непрацевдатним громадянам. Ці матеріали лягли в основу програми «Телекур'єр» Запорізької облдержтелерадіокомпанії - «Документи – свідки тих подій». На телеканалі «Запоріжжя» Запорізької облдержтелерадіокомпанії було знято документальний фільм «Час правди 1933-го», інформація та матеріали для котрого підібрав архів. На Запорізькому обласному радіо вийшла в ефір передача про голодомор на Запоріжжі.

У громадсько-політичній газеті «Земля і власність» були опубліковані статті:

– «Тепер ми пропали, – сказав секретар, – нам тепер нема чого їсти...» // Земля і власність. – № 25 (75). – 7.07.2003 р.;

– «Плата за хліб – людські життя». Земля і власність (добірка документів про голодомор 1932-1933 рр. на Запоріжжі) // Земля і власність. – № 35 (85). – 15.09.2003 р.

У 2005-2008 рр. тема Голодомору виходить за рамки історичних досліджень на державний рівень. Через більш ніж 70 років після трагедії Верховна Рада України приймає Закон, у якому Голодомор 1932-1933 років визнається актом геноциду українського народу.

Ця подія спонукала органи влади приймати конкретні рішення щодо дослідження теми Голодомору 1932-1933 років та вшанування його жертв. Укази Президента України: від 4 листопада 2005 р. №1544/2005 «Про вшанування жертв і постраждалих від голодоморів в Україні», від 28 листопада 2006 р. №376-V «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», від 28 березня 2007 р. №250/2007 «Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 років в Україні», від 24 листопада 2007 р. №1144/2007 «Про оголошення в Україні 2008 року Роком пам'яті жертв Голодомору», від 25 вересня 2008 р. №856 «Про заходи у зв'язку з Днем пам'яті жертв голодоморів». Розпорядження Кабінету Міністрів України: від 21 листопада 2007 р. №1026-р

Лист секретаря Дніпропетровського обкому КП(б)У Василівському районі КП(б)У про застосування репресивних заходів до колгоспів, які не виконують план хлібозаготівель. 20 січня 1933 р.

Василівському рпк

136
4

Большинство районов нашей области прекратили хлебозаготовки, совершенно прекратили работу и проведение мероприятий в отношении колхозов и единоличников, организовавших саботаж хлебозаготовок. Особенно недопустимым является совершенно неудовлетворительная работа по выявлению и возврату раскраденного хлеба, который в настоящее время должен стать главным источником выполнения плана хлебозаготовок.

Обком обязывает Вас до 10 февраля 1933 года заготовить по району, как минимум 2000 тонн. Для усиления заготовок Обком предлагает:

1. Решительно довести до конца в отношении наиболее влиятельных колхозов, занесенных на черную доску все меры, предусмотренные постановлением Обкома и Облсполкома от 23/II-, а особенно произвести вынесение всей задолженности колхозов в том числе и долгов МТС, включая долги, подлежащие погашению с урожая будущего года, а также вынесение мясного налога и 15-ти месячного мясного штрафа. Все долги и штрафы должны быть полностью погашены в 48-ми часового срока вынесены с колхозников. По истечении установленного срока в погашении долгов мясных обязательств и натурштрафов должно быть произведено у каждого колхозника изъятие скота, домашней птицы и т.п., не допускаемая организованной групповой сдачи. Этим вынесением нужно добиться расклевания колхозников, выявления и сдачи разворованного хлеба в размерах, обеспечивающих выполнение плана.

2. В колхозах, занесенных на черную доску произвести изъятие всего хлеба, выданного колхозникам, за исключением тех, кто честно и добросовестно выполняет государственные обязательства, а также выявляет воров и содействует возврату разворованного хлеба.

3. Во всех колхозах, не выполнявших плана хлебозаготовок установить срок 3-4 дня для добровольного возврата разворованного хлеба, установив приблизительно твердую цифру, которая должна быть возвращена.

Срок для колхозов устанавливать не сразу для всех, а по степеням группам /3-4 колхоза/ с тем, чтобы по истечении срока этим колхозам на učinенных в воровстве хлеба обрушить всю силу судебных репрессий, согласно закона об охране общественной собственности. Для этой цели полностью использовать народные суды.

4. Установить твердый срок в 3-4 дня для возврата установленной части натурвзносов. За неисполнение – коммунистов и комсомольцев немедленно исключать из партии и комсомола, а правых колхозников исключать из колхоза и производить принудительное изъятие всего хлеба, а также штрафовать натурой, как влиятельных единоличников, принося лишние убытки земле.

5. В составе актива, работающего по хлебозаготовкам обнаруживается значительное количество лиц, принимающих участие в работе формально, а на деле саботирующих выявление разворованного хлеба, а иногда даже допускающий сознательный обмен советской властью и помогающий скрывать ворованный хлеб.

Обком предлагает строго проработать активистов на деле и тех, кто занимается обманом советской власти игонять из партии и колхозов, а наиболее влиятельных судить.

6. Решительно разоблачать двурушников с партбилетами, особенно из числа пред. колхозов, пред. сельхозетов, а также районных работников, отделывающихся заверениями и обещаниями о выполнении плана, а на деле покрывают кулацкое сопротивление хлебозаготовкам и своим поведением поддерживают саботажников. Двурушники должны быть беспощадно изгнаны из партии и привлечены к суду, как предатели партии и советской власти.

Секретарь Обкома КП(б)У *Сисюк* /СТРОГАНОВ/

Ілюстрований
 укр.
 Александрівський
 9/III-339
 20
 110
 (Handwritten text in Ukrainian, partially illegible due to cursive and bleed-through)

Універсальний
 (Handwritten text in Ukrainian, including a signature and date)

Інформаційний лист уповноваженого по колгоспу «Коларово» Олександрівської сільради Якімівського району секретарів райкому КП(б)У (про смертність серед колгоспників та одноосібників сільради). 8 березня 1933 р.

«Про затвердження Плану заходів на 2007-2008 роки у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 років в Україні».

Архівісти, ясна річ, взяли найактивнішу участь у цих заходах.

Вже у 2006 р. на виконання наказу Держкомархіву України від 10 жовтня 2006 р. №127 у Державному архіві Запорізької області почали створювати реєстр архівних фондів меморіального характеру про передумови виникнення, перебіг і наслідки Голодомору за 1930-1934 рр. та подокументне їх описування. Спеціалісти архіву визначили близько 600 фондів, що охоплюють вказаний період. Описано 954 документи 1930-1934 років, які можуть пролити світло на обставини, що призвели до масового голоду, а також на те, як усе відбувалось насправді.

Наприкінці 2007 року до архіву від відділів реєстрації актів цивільного стану (РАЦС) районних управлінь юстиції Запорізької області надійшли на зберігання 274 книги про смерть за 1932-1933 рр. На початку 2008 року Український інститут національної пам'яті спільно з обласними державними адміністраціями розпочав підготовку до видання Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Державний архів взявся за підготовку регіонального тому.

Розпорядженням голови Запорізької облдержадміністрації від 18 січня 2008 р. №16 була створена обласна робоча група по проведенню аналізу архівних документів стосовно детального вивчення обставин Голодомору 1932-1933 років у нашому регі-

6. Общественные питанье согласно директиву РКК
 чтобы выданы предположительно сумкой, а привез
 за Олен Колоде, в Ортели Комерово продуктов
 Николая нету питанье купила и носил душ кот
 не достали, так что для общественная питанья
 кроме муки и кукурузной крупы больше ничего
 пока нет.

Смертних случаев за последние
 дни по колхозному сектору:

1. Маринова Степанида 55 лет.
2. Маринова Федора 30 лет.
3. Маринова Анастасия 38 лет.
4. Славова Елизавета 40 лет.
5. Пейгов Николай 65 лет.

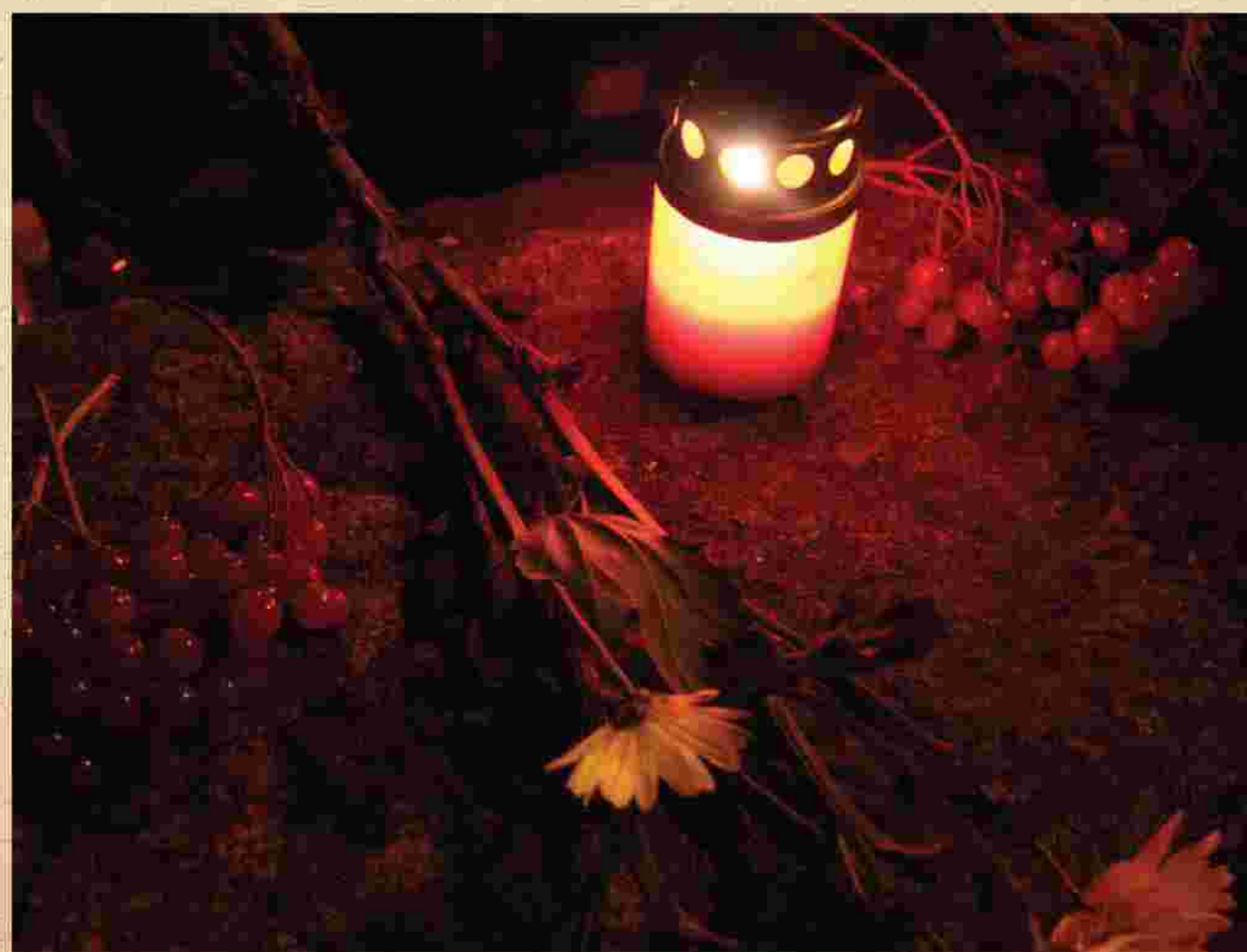
Умерла от слабости в последние дни
 открыто по 2 дня и после смерти оказал
 в колхозе умерла

1. Казобаш Улья 8 лет.
 2. Яковлев Роман 8 лет.
- которые находились в доме, но были привезли
 в доме очень слабые.

Умерла в деревне
 24/III 33г

З політінформації уповноваженого по хлібозаготівлям колгоспу «Коларово» Олександрівської сільради Якімівського райкому КП(б)У (про смертність серед колгоспників, зокрема дітей). 24 березня 1933 р.

оні. До складу групи увійшли історики-науковці Запорізького національного університету, фахівці управлінь облдержадміністрації, директор архіву О.С.Тедеев і начальник відділу інформації та використання документів архіву О.Г. Величко. Ця група розробила план заходів, згідно з яким держархів області має укласти анотований реєстр фондів Голодомору 1932-1933 років та створити електронну базу даних на всіх померлих у Запорізькій області у цей період.

Приложение к протоколу Бюро
Каменского н/Днепре Р.П.К.
от 12/IV-33г. № 29/12

II. /ОСОБАЯ ПАПКА/. Учитывая исключительно тяжелое продовольственное положение колхозников с. ВОДЯНОЕ и отсутствие ресурсов в колхозах с водяного, помощь на месте оказать нет возможности. ПРОСИТЬ ОБКОМ Р.П.ОУ. отпустить дополнительную продовольственную помощь для детей колхозников с. Водяного в числе 1000 чел. - до нового урожая, для организации детских яслей и площадок.

С Е К Р Е Т А Р Ь Р.И.В.

/ЩЕНКО./

Додаток до протоколу засідання бюро Камянсько-Дніпровського КП(б)У №29/12 (особлива папка) про голодування однієї тисячі дітей у колгоспах с. Водяне. 12 квітня 1933 р.

5 березня 2008 р. відбулася колегія Державного архіву Запорізької області за участю заступника голови – керівника апарату облдержадміністрації Р. В. Дригинича, члена колегії держархіву, працівників архівних відділів райдержадміністрацій, міських рад та трудових архівів. «Про роботу архівних установ області по виконанню Плану заходів на 2007-2008 роки у зв'язку з 75 роковинами Голодомору 1932-1933 років в Україні» доповідала начальник відділу інформації та використання документів О.Величко.

Розпорядженням голови Запорізької облдержадміністрації від 11 березня 2008 р. №81 був затверджений склад обласної редакційної колегії з питань підготовки обласного тому Національної книги пам'яті жертв Голодомору, до складу якої увійшов О.С. Тедеев.

У першу чергу архів взявся за списки померлих у 1932-1933 роках. Його співробітники розробили програмне забезпечення та створили електронну базу даних на людей, які пішли з життя у той час – а це 33805 записів. Ці дані були передані обласній редакційній колегії для публікації у регіональному томі Національної Книги пам'яті. До мартирологу жертв Голодомору були включені всі випадки смертей із зазначенням офіційних діагнозів.

За типологією діагнозів визначено кількість померлих:

- знесилення від голоду – 526;
- безбілковий набряк, безбілковий авітаміноз – 196;
- виснаження організму, виснаження від недоїдання – 1045;
- недоїдання, слабке харчування, хронічний розлад харчування – 256;
- слабкість – 111;
- причина не встановлена – 63;
- причина смерті невідома – 2041;
- причина смерті не вказана – 6416;
- причина смерті вказана нерозбірливо – 300.

Підготовлений список на 882 населені пункти області, які постраждали від Голодомору, складений за відомостями з книг РАЦС за 1932-1933 рр. За документами держархівів Запорізької і Дніпропетровської областей підготовлений список населених пунктів, що були занесені на «чорну дошку» (111 колгоспів,

сіл, сілград) для публікації у зведеному томі Національної книги пам'яті.

Для обласного тому Національної книги пам'яті було знайдено та спеціально відібрано 200 документів з фондів держархівів Запорізької та Дніпропетровської областей, архіву УСБУ в Запорізькій області. Студенти Запорізького національного університету допомогли з комп'ютерним текстовим набором документів, які потім взялися опрацьовувати науковці ЗНУ.

Окрім внутрішньої роботи, Державний архів подбав про те, щоб інформація про Голодомор 1932-1933 років та його жертви стала доступною для людей. Спеціалісти архіву проводили тематичні виставки документів, готували інформацію для телевізійних та радіопередач, публікацій та збірників документів і довідкових видань. Також вони підготували виставки документів, що експонувались як у приміщеннях архіву та музею, так і на сайтах Запорізької облдержадміністрації та Держкомархіву України:

– у червні 2007 р. експозиція з 18 документів про репресії, якими супроводжувалися хлібозаготівлі на Запоріжжі, факти голодування та смерті від недоїдання серед селян, зокрема дітей у 1932-1933 роках представлена у Запорізькому обласному краєзнавчому музеї, де проходила республіканська виставка архівних документів про Голодомор в Україні «Розсекречена пам'ять», підготовлена Службою безпеки України, Міністерством культури і туризму України, Українським інститутом національної пам'яті;

– у вересні 2007 року для підготовки експозиції республіканської виставки «Селянська війна» (1917-1930-і рр.)» на адресу Українського інституту пам'яті був направлений перелік фондів, які містять документи і матеріали, які свідчили про організацію масового голодування у 1932-1933 роках, а також про опір українського населення більшовицькій політиці в 1917-1933 рр.;

– 24 листопада 2007 року на веб-сайті Запорізької облдержадміністрації розміщена он-лайнова виставка «Голодомор 1932-1933 років на Запоріжжі. Мовою документів» (26 документів);

– 26 листопада 2007 року відкрилася підготовлена архівом виставка «Голо-

8

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

По делу № 2040 по обвинению ПОЛЯХ Харитона Ерофеевича в преступлении предусмотренных ст. 58. п. 10. УК РСФСР.

13-го Марта 1933 года в Оперативный Пост ТООРПУ Ст. Севастополь комсомолец бригадой был доставлен задержан мной на вокзале Севастополя неизвестный гр-н. и по проверке документов последний оказался жителем села Михайловка того же Района Днепропетровской области по фамилии ПОЛЯХ Харитон Ерофеевич который не имеет постоянного места жительства и без определенной занятости, а раз "ожидает по Союзу сдельно якобы устроится на работу. Произведенным предварительным следствием установлено, что ПОЛЯХ Харитон жителем села Михайловка того же Района Днепропетровской области по соц. положению кулак, 1930 году раскулачен и выслан Вологодскую губ. До революции кроме надела земли имел до 20 десятин собственной, 8 лошадей, 4 шт. коровы, и весь сельско-хозяйственный инвентарь, кроме того пользовался наемной рабочей силой от двух до трех человек. см. лист дел. № 77. Допрошенные по данному делу в качестве свидетелей комсомолец КОМИН и стрелок КОМАН которые в своих показаниях отметили, что в момент задержания ПОЛЯХ Харитона, то последний среди пассажиров и в комнате Лан-поста ТООРПУ Ст. Севастополя говорил, что на Украине голод и крестьяне умирают по этому все раз "ожидается кто куда Лан бФ не подохнут с голоду, у крестьян все забрали и приходится искать работы за кусок хлеба. Кроме того работниками Фин. Отдела Полях задерживался на базаре Севастополя как спекулянт и перекучник продуктов, а по сему на основании вышеизложенного предъявленное обвинение по ст. 58. п. 10. УК РСФСР.

ПОЛЯХ Харитон Ерофеевич рождение 1880 года происходит из крестьян села Михайловка того же Района Днепропетровской области, по Социальному полож. кулак, без партийный, не член профсоюза, по национальности русский, на военном учете не состоит, влияния имеет жену Пелюгея Федоровна 48. лет. сын Иван 8. лет. сын Михаил 6. лет. дочь Анна 14. лет. дочь Татьяна 12. лет. прожил в селе Михайловка, а полные показания на основе чего-

П О Л О Г А Л - В Н.

Следственное дело № 2040 по обвинению ПОЛЯХ Харитона Ерофеевича с санкции Прокурора Крыма АССР. направить на неусудное рассмотрение ТООРПУ ШОРПУ по Крыму, с ходатайством о применении к обвиняемому меры социальной защиты 10. лет КОМАН. ЗАГРЯ.

Копии обвинительного заключения направить для сведения Прокурору по наблюдению за органами ОГПУ Крыма и Начальнику ОДТООРПУ. ст. Симферополь.

СОСТАВЛЕНО: 19-го Апреля 1933. г.
Ст. Севастополь.

С П Р А В К А.

1. Обвиняемый ПОЛЯХ Харитон Ерофеевич арестован 13-го Марта 1933. Года и содержится под стражей при Ар. помещенки О/П-ТООРПУ Ст. Севастополь какового с сего числа содержанием под стражей поручается за Ш. ОГПУ.
2. Окраска учета. - Сельский И-В.
3. Вещдоков по делу нет.

Уполномоченный О/П-ТООРПУ Ст. Севастополь. *Курянец* /Курянец/
Согласен: Нач. О/П-ТООРПУ Ст. Севастополь. *Прилович* /Прилович/

Обвинительный выговор на Поляха Х. Е., мешканця с. Михайлівка Михайлівського району який, розповсюджував інформацію про голод на Україні (з матеріалів архівно-слідчої справи на репресованого в 1933 р. гр. Поляха Х.). 19 квітня 1933 р.

Директор Державного архіву Запорізької області О.С. Тедєєв на засіданні робочої групи

Кадр із телепередачі «Контекст» телеканалу «Запоріжжя», присвяченої подіям Голодомору на Запоріжжі. Спеціалісти архіву Гончарова Н. О. та Бондар В. О. розповідають про репресивні дії влади проти селянства за невиконання планів хлібозаготівель у 1932-1933 рр. за архівними документами. 27 червня 2008 р.

домор 1932-1933 років на Запоріжжі. Мовою документів» у приміщенні Запорізького національного університету (26 документів);

– у 2008 р. на веб-сайті облдержадміністрації розміщена он-лайнова виставка «Запорізькі села на «чорних дошках» у період Голодомору 1932 1933 років» (15 документів);

– у червні 2008 р. до Державного архіву в Автономній Республіці Крим було направлено електронні копії документів для створення спільної виставки документів по Голодомору;

– експозиція документів з фондів Державного архіву Запорізької області представлена у Запорізькому обласному краєзнавчому музеї на виставці «Ми звинувачуємо».

На телеканалі «Запоріжжя» Запорізької обласної державної телерадіокомпанії вийшли в ефірі такі телепрограми за участю спеціалістів архіву:

– «Так склалося історично», в якій були представлені документальні свідчення про навмисно влаштоване голодування і масові репресії на території Запорізької області у першій половині ХХ ст. (16 листопада 2006 р.);

– телесюжет про Голодомор на Запоріжжі 1932 1933 рр. у програмі «Телекур'єр» (24 листопада 2006 р.);

– програма «Контекст», присвячена аналізу подій Голодомору 1932-1933 рр. на Запоріжжі у документах архіву та про нові надходження (книги реєстрації актів про смерть за 1932 1933 рр.), (27 листопада 2007 р.).

– тематична передача «Репресивні заходи влади проти селянства за невиконання хлібозаготівель у період Голодомору 1932-1933 років» у програмі «Контекст» (27 червня 2008 р.);

– сюжет про роботу в Державному архіві Запорізької області над збірником документів для обласного зведеного тому національної Книги пам'яті у програмі «Телекур'єр» (3 липня 2008 р.);

– програма «Так склалося історично», присвячена роботі Держархіву області з підготовки регіонального тому Національної книги пам'яті (17 липня 2008 р.).

ЧОРНА ДОШКА

Ганебно відстають у хлібозаготівлях

М.-КАТЕРИНІВСЬКА сільрада—7,4 відсот. виконання жовтневого пляну.
МАТВІВСЬКА сільрада—1,7 відс. — жовтневого пляну.
Н.-ЗАПОРІЗЬКА сільрада—6,2 відс. — пляну.

Чорна дошка

БАЛАБІНСЬКА СІЛЬРАДА
Н.-ОЛЕКСАНДРІВСЬКА № 2
Н.-ІВАНІВСЬКА.

ПІД ГЛИТАЙСЬКУ ДУДКУ

Трудолюбівська сільрада за останній час припустилася відставання у хлібозаготівлях. Хоч колгосп ім. Красна по бойовому провів зяблеву оранку, але творче піднесення колгоспників не спричинило було на прискорення завершення хлібозаготівель внаслідок чого річний плян дотепер виконало на 51 відс. і сльчатку листопада не було потрібного зрушення. В чому причина загальмування хлібозаготівель по колгоспах Трудолюбівської сільради? В тому, що керівництво колгоспу замічено класово-ворожим елементом підняло під глинтайський вплив, провадить одвертий куркульський саботаж хлібозаготівель. Голова артілі ім. Красна Серік перебуває під впливом куркульських агентів, дезорганізаторів колгоспної праці Помашка, Золотаря і Федорина. Торік Помашко агітував проти вчасного виконання хлібозаготівель, торік бувши комірником приховав від обліку 60 пудів хліба і цього року теж скрив виступав з контрреволюційною агітацією проти хлібозаготівельної кампанії. Золотар Грицько, колишній подвірник за злісне невиконання пляну хлібозаготівель був позбавлений волі, а тепер улаштувався в колгосп. Федорина Ілля постачав хлібом нопів і перекупників, переховував куркулів і куркульське майно. Ця тепла куркульська компанія розкладає колгосп. Правління артілі—

крім розданих за авансом 15 відс. від обмолоту роздало 50 пудів соняху, 92 пуди пшениці, які призначено було здати до держзаснища дотепер лежить в коморі. Не на багато краще стоїть справа в артілі „Авангард“. Голова правління колгоспу Кісельов сам чинить опір хлібозаготівлям вважаючи плян за переальний. Харчові культури, потураючи споживачам настільки, правління затримує у коморі, а відправляє до держзаснища виключно кукурудзу. До Трудолюбівщини треба кинути буксирні бригади від передових колгоспів, щоб масово-з'ясовною роботою передачею досвіду й т. інш. розбити куркульський саботаж хлібозаготівель. Наша бригада вважає за потрібне відзначити також, що на елеваторі станції Славгород не створено належних обставин для хлібоздатників. Чарну, що раніше функціонувала тепер зліквідована. Немає теплої приміщення де-б можна було відпочити здатникам хліба. Ім доводиться стояти на холоді по три години поки приймальник прийме хліб. Приймальник теж часто відривається від праці на цілі години у всіляких своїх справах. Адміністрація елеватора ст. Славгород таким розгардішнем теж чималою мірою перешкоджає хлібозаготівлям.

Бригада „Ч. З.“ Погребний, Підміша леський, Стогий.

Чорна дошка

БАЛАБІНСЬКА сільрада — колгосп „Допомога“.
Н.-ІВАНІВСЬКА сільрада — колгосп ім. К. Маркса та ім. Леніна.
Н.-ОЛЕКСАНДРІВСЬКА № 2. с-р.— колгосп „13. річчя Жовтня“ та „Профінтера“.

ЧОРНА ДОШКА

Заносимо на чорну дошку такі сільради, що припустилися злочинного припинення хлібозаготівель і зривають боротьбу району за хліб: Розумівку—0,9 відс. виконання жовтневого пляну, Смолянку—0,8 відс., Степну — 6,8 відс., Н.-Запоріжжя — 6,2 відс.

На чорну дошку!

Постанова президії Дніпропетровського Облвиконкому з 25 XI—32 р.
 Президія Дніпропетровського Облвиконкому на подання Запорізької Мисл. ради ухвалила закласти на чорну дошку за злісний саботаж та злий зрив виконання пляну хлібозаготівель по Запорізькому району такі колгоспи: „Допомога“ Запорізької сільради, ім. К. Маркса, ім. Леніна Н.-Іванівської, „13. річчя Жовтня“, Профінтерн Н.-Олександрівської № 2.
 Зобов'язати Запорізьку Мисл. раду негайно застосувати до зазначених колгоспів всі заходи, що пов'язані з віднесенням на чорну дошку.
 Ця постанова оголошена в пресі.
 Голова Облвиконкому—АЛЕКСЕЄВ.
 Секретар — ДАШЕВСЬКИЙ.

ПОСТАНОВА СЕКРЕТАРІЯТУ МПК з 29 листопада

У вирішальний момент боротьби за хліб та оранку на 100 відс. замість колгоспів безпосереднього керівництва в зазначені молотівки, виконання пляну хлібозаготівель та зяблевої оранки, помідириктора Кирилівської МТС т. КОСІВ, маючись на соволоні, припустив витік молотівки, припустивши черстої, трактор та молотарки протягом 2 днів, та припинив вивозку хліба.
 За вищезазначене оголошено помідириктора Кирилівської МТС т. КОСІВу створу догану з попередженням, що в разі невиконання ним протягом 3-5 днів своєї роботи яка-б ніякою мірою не забезпечила виконання пляну хлібозаготівель, оранки на зяб та молотівки, по ньому буде винито більш суворих заходів, як це встановлено в ДЛП ПАРТІІ.

На чорну дошку

Злочинно зривають зяблеву оранку, не з'орали ще жодного га сільради:
Куприяніаська,
Мар'ївська,
Білянська—з'орано на зяб... 2 га.

Колхозник артели "ПАМЯТЬ ЛЕНИНА" ГАНЮК Павел, кулак имевший отрубной участок земли, в хозяйстве применялась наемная рабочая сила, в данное время работает в колхозе в должности сторожа в саду. 3/VII с/г бригадиром данного колхоза ГАНЮКОВ был задержан во время стрижки колосьев. Кроме того ГАНЮК все время занимается вражде с огородами колхозников разные овощи. Со стороны правления никаких мер не предпринимается. Дано задание Милиции произвести следствие и ГАНЮКОВА привлечь к судебной ответственности./

4/VII с/г на полях колхоза "КАРЛА МАРКСА" задержаны колхозница артели "МОЛОТОВА" СМУРЖЕВА вместе с ее братом во время стрижки колосьев. Материал направлен Нач. Милиции для привлечения к судебной ответственности./

РЕАГИРОВАНИЯ

Нами учтены массовые выступления кулацкого и а.с. элементов среди колхозников, направляя свою антисоветскую агитацию на проходящих с/х и полит кампаний так например:

Колхозник артели "ШЛЯХ ИЛЫЧА" КИЛО Николай быв. инженер железнодорожный служащий в среде присутствующих заявил: "ДОЛГО-ЛИ БУДЕТ ТАКОЕ ГОЛОД, НЕОБХОДИМО ИМЕТЬ КРЕСТЬЯНАМ СВОЙ КРЕСТЬЯНСКИЙ СОЮЗ, ЧТОБЫ ВСЕ ХЛЕБ БЫЛ У КРЕСТЬЯН И ТОГДА НЕБЫЛ ГОЛОДА, И ВТОРОЕ МЫ МОЛ ДАЕМ ХЛЕБ, А РАБОЧИМ ТОВАР, а НЕ ДАЕТЕ ТОВАР МЫ НЕ ДАЕМ ХЛЕБА, МОЕ МНЕНИЕ ТОЛЬКО ТАКОЕ"

Колхозник артели "КРАСНЫЙ ФРОНТ" НЕЧЕТ Иван бедняк находясь в кооперативе среди колхозников начал всеобщий разговор: "СОВЕТСКАЯ ВЛАСТЬ СОЗДАНА НЕ ИЗ ПРОЛЕТАРИАТА, А ИЗ ЧИСТЫХ БУРЖУЕВ, ЧЕГО МЫ СМОТРИМ, ДАВАЙТЕ БРАТЬ ДРУЖКИ И ВИДЫ И БУДЕМ ГНАТЬ ИХ В ТРИ ЧОРТА., ДО ВОЛНО ТЕРПЕТЬ НАСИЛЬСТВО И ГРАБЕЖИ"

Член колхоза "КРАСНЫЙ ФРОНТ" МАТЯЖ Никита Федорович, середняк, не выходя сам на работу ведет ниже следующие разговоры: "НА РАБОТУ ХОДИТ НЕ НУЖНО, ИВО ВСЕ РАВНО ПОПОЖИЛИ С ГОЛОДУ, СОВЕТСКАЯ ВЛАСТЬ ДЕЛАЕТ, ТАК, ЧТОБЫ ПОЛУЧИТЬ ВСЮ ПРОЛЕТАРИЮ, ХОТЬ РАБОТАЙ ХОТЬ И НЕ РАБОТАЙ, ВСЕ РАВНО НА ТРУДОМ НИЧЕГО НЕ ДАДУТ, БУДУТ ОБМАНЫВАТЬ ЧТОБЫ ТОЛЬКО УБРАЛИ ХЛЕБ. Под влиянием агитации МАТЯЖА на работу не выходит три человека.

Член колхоза им. "КАЛИНИНА" тракторист БОРИСИННО Петр Агеевич среди трактористов заявил: "ЗЫКОМ ПРАВИТЕЛЬСТВА О ЗНАЧЕ ЗЕРНА ГО СУДАРСТВУ НЕ ТВЕРДЫМ, ОН ИЗМЕННИСЯ, И НАДЕЖЕ БУДУТ ВСТРЕЧНЫЕ ПЛАНЫ, ДЛЯ ТОГО, ЧТОБЫ ХЛЕБА У КОЛХОЗНИКОВ НЕ СБИТЬ ЧТОБЫ КОЛХОЗНИКИ СТАЛИ ГОЛОДНЫМИ"

Член колхоза "ЧУБАРЯ" МОМОТ Терентий Семеевич, середняк, среди членов колхоза свою мысль высказал так: "СОВ. ВЛАСТЬ НЕ ЗНАЕТ, ЧТО ДЕЛАЕТ, КТО, ЧТО ВЗДУМАЕТ, ТОТ ТВОРИТ, ХОТЯБЫ И КОНТРЕВОЛЮЦИЮ, А КОГДА ОНА ДОИДЕТ ДО ПОЛНОУ РАЗРУЖИ И ГИБЕЛИ ЛЮДЕЙ, ВЕДЬ ВЫ ВИДИТЕ СКОЛЬКО ЛЮДЕЙ ПОСЛЕЛО С ГОЛОДУ, ЦЕЛЫЕ МИЛЛИОНЫ, КРОМЕ ТОГО СУДИ, ТЮРМЫ, РАЗСТРЕЛЫ, ЧТО ИЗ ЭТОГО ДЕЛА БУДЕТ, НУ ЭТО ПО ВСЕМУ ВИДИМО ЧТО БУДЕТ"

за РАЙУПОМОЧЕННЫ ГЛУ
ПО МИХАЙЛОВСКОМУ Р-НУ
/ДОБРОШИНСКИЙ/

ЗАМ НАЧ П/О по ГЛУ
ПРИШИБСКОЙ МТС

В О Р Б А Х / /

З інформаційного звернення районного уповноваженого ДПУ секретареві Михайлівського райкому КП(б)У таголові райвиконкому про масові антирадянські виступи селян, спрямовані проти хлібозаготівель та голоду. 12 липня 1933 р.

У 2008 р. на обласному радіо Запорізької обласної державної телерадіокомпанії вийшло в ефірі 6 радіопередач про Голодомор:

- Голод на Запоріжжі 1932-1933 рр.;
- Запорізькі села на «чорних дошках»;
- Терор голодом: більшовицька влада проти селянства України;
- Хліб ціною в життя (у трьох частинах);

26-27 листопада 2007 року спеціалісти архіву виступили з доповідями на науковій конференції «Трагедія Голодомору 1932-1933 років на Запоріжжі», організаторами якої були Запорізька обласна державна адміністрація, Запорізький національний університет та Державний архів Запорізької області.

У 2008 році вийшли друком два видання, підготовлені за участю держархіву області:

- Голодомор 1932-1933: запорізький вимір./ Запорізька обласна державна адміністрація, Запорізький національний університет, Державний архів Запорізької області. - Запоріжжя: Просвіта, 2008. - 320 с.;

- Голодомори на Запоріжжі 1921-1923 рр., 1932-1933 рр., 1946-1947 рр. Статті, документи, спогади/ Альманах «Спокута» №8-9: Наук.-популярне вид./ Обл. ред. кол.: Фролов М.О. (голова), Клепаков О.О. (заст. голови), Ребро П.П. (заст. голови), Тедеев О.С. та ін. - Запоріжжя: Дніпровський металург, 2008. - 520 с.

До них увійшли статті спеціалістів відділу інформації та використання до-

кументів архіву: В.Бондаря «Хлібозаготівельні кризи кінця 1920-х років та голодомор 1932-1933 років в Україні і середня ланка партійно-радянської номенклатури», «Відновлення історичної правди» ; О.Величко , І.Козлової «Фонди Державного архіву Запорізької області про Голодомор 1932-1933 років», «Засіб найжорстокіших репресій».

26 вересня 2008 року відбулася презентація альманаху «Спокута» №№8-9 «Голодомори на Запоріжжі (1921-1922, 1932-1933, 1946-1947 рр.). Статті, документи, спогади» у Запорізькому національному університеті, на якій виступив з доповіддю провідний спеціаліст-архівіст відділу інформації та використання документів В. Бондар.

Держархів області всіляко допомагав громадським організаціям, освітнім закладам, державним установам та окремим громадянам вести свою науково-пошукову та просвітницьку діяльність з ушанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. На прохання районних державних адміністрацій області архів надав у їхнє розпорядження електронні бази на громадян, померлих на території районів у період голоду 1932-1933 рр.

У читальних залах архіву досліджували тему Голодомору 1932-1933 рр.: у 2006 році – 7 користувачів, у 2007 році – 41 користувач, у 2008 році – 13 користувачів.

Виставки документів архіву та друкованих видань про страшний голод на Запоріжжі, підготовлені держархівом області у співпраці з іншими установами та організаціями: «Голодомор 1932-1933: запорізький вимір», «Голодомори на Запоріжжі 1921-1923 рр., 1932-1933 рр., 1946-1947 рр. Статті, документи, спогади\ Альманах «Спокута» №8-9 в електронному вигляді надані Управлінню охорони здоров'я Запорізької облдержадміністрації для використання в заходах до 75-роковин Голодомору 1932-1933 років в Україні.

27 серпня 2008 р. колегія Державного архіву Запорізької області розглянула питання, як Держархів області виконує Указ Президента України від 28.03.2007 за № 250 «Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-1933 років, і яких результатів він досяг.

Кадр із телепередачі «Так склалося історично» телеканалу «Запоріжжя», присвяченої проблемі Голодомору 1932-1933 рр. в Україні, за участю начальника відділу інформації та використання документів Величко О. Г. та провідного спеціаліста-архівіста відділу Гончарової Н. О. 17 липня 2008 р.

Запис спогадів свідків Голодомору

Участь державних архівних установ області у виконанні Плану заходів з відзначення 75-х роковин Голодомору в Україні 1932–1933 років

Документи держархіву області були використані в 7 краєзнавчих збірниках документів і матеріалів, спогадах очевидців про штучно викликаний голод 1921-1922, 1932-1933, 1946-1947 рр., у підготовці яких брали участь і працівники архівних установ області:

- Минувшини пекучий біль. Хроніка Голодоморів і політичних репресій на Токмаччині. Історико-публіцистичний нарис. – Токмак: КВПІ «Трибуна», 2008. – 63 с.;
- Українська голгофа. 1921-1922, 1932-1933, 1946-1947 рр. /Спогади очевидців, архівні документи та роздуми сучасника про три радянські Голодомори на Чернігівщині. – Токмак: КВПІ «Трибуна», 2008. – 152 с.;
- Коли катом був голод. Голодомор 1932-1933 рр. на Мелітопольщині. – Запоріжжя: ТОВ «ВПО Запоріжжя», 2008. – 207 с.;
- Голод і репресії на Гуляйпільщині. Історико-документальне дослідження. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2008. – 284 с.;
- Голодомор 1932-1933 рр. на Якимівщині. Крізь призму документів, фактів, спогадів. – Якимівка: ТОВ «Поліград», 2008. – 165 с.;
- 1932-1933 рр. Ми пам'ятаємо. Збірник документів і спогадів очевидців Великобілозерського району. – Велика Білозерка, 2008. – 76 с.;
- Районна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. – Пологи, 2008. – 93 с.

Протягом 2008 року архівними відділами райдержадміністрацій і міськрад в місцевих засобах масової інформації опубліковано 20 статей і добірок документів, в яких висвітлюються події 1932-1933 рр., зокрема:

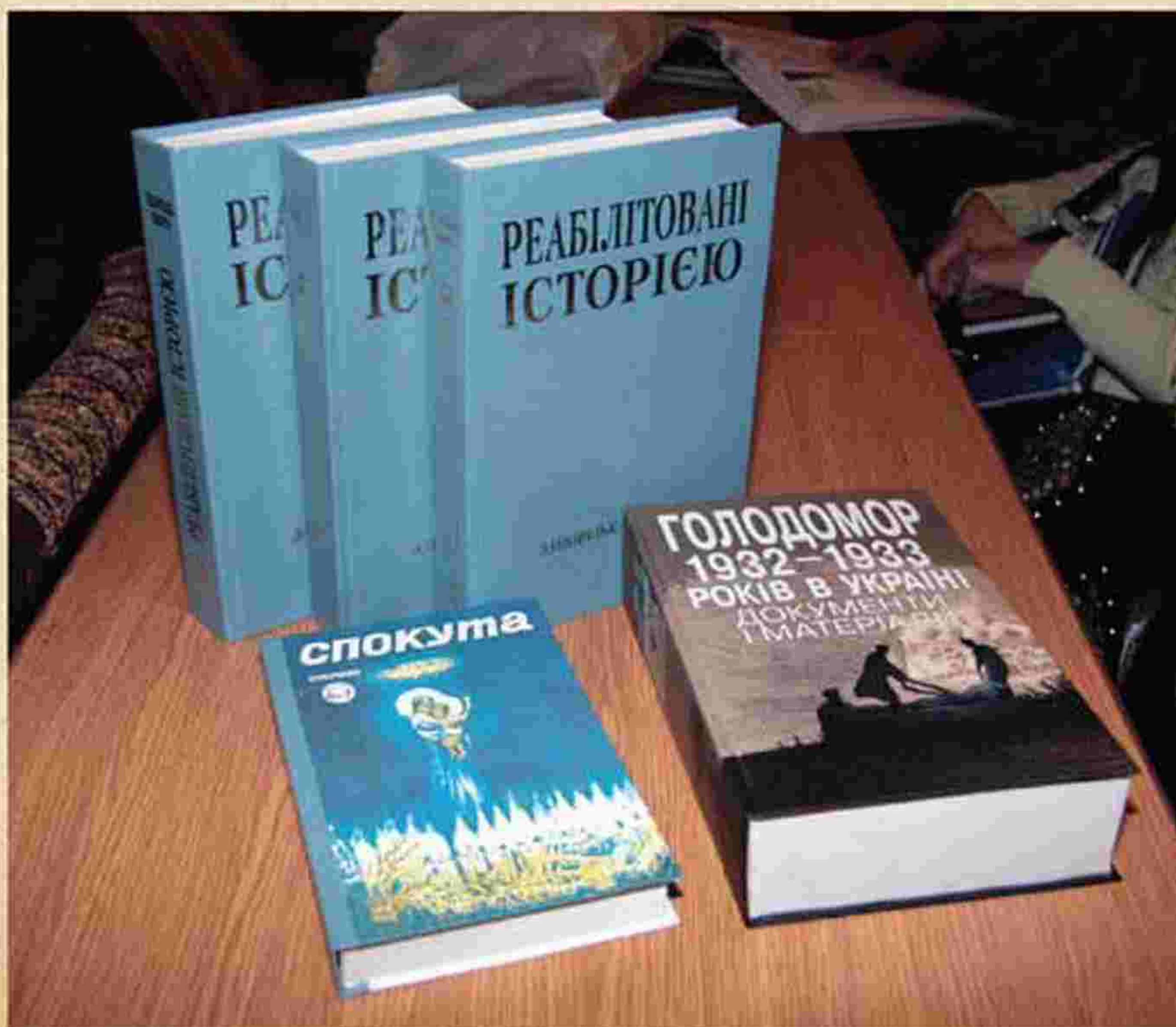
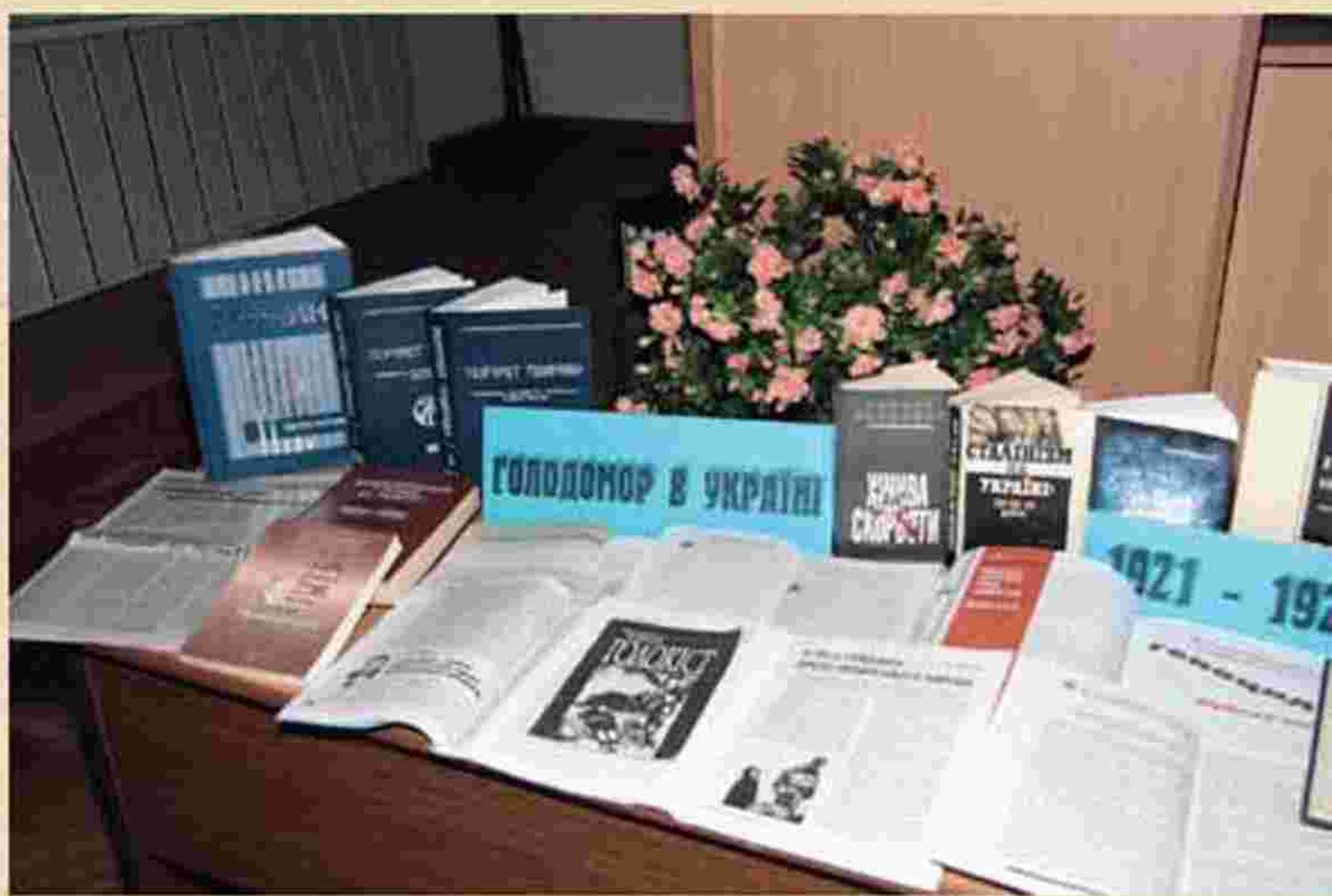
- Пам'яті мільйонів українських селян // Колос. – № 61 (7967). – 19 липня 2008;
- У ті важкі 1930-ті... // Наше життя. - № 78(8935). – 22 жовтня 2008;
- Апокаліпсис для народу // Пологівські вісті. – № 61(11514). – 2 серпня 2008;

- Архивы начинают говорить // Приморская степь. - № 32(8001). - 16 серпня 2008;
- Какая она - правда о Приазовском районе? // Приазовская новь. - № 59(9768). - 26 липня 2008;
- Документи свідчать // Голос Гуляйпільля. - № 57. - 23 серпня 2008;
- Щоб не обірвалася нитка пам'яті. // Оріхів. - № 42. - 16 жовтня 2008;
- Пам'ятаємо, щоб не повторилося. // Дніпровські вогні. - № 54. - 16 липня 2008;
- Жертвам голодомору присвячується. // Слово трудівника. - № 90. - 8 листопада 2008;
- Погляд в історичне минуле. // Таврія. - № 14. - 3 квітня 2008;
- В архівах - і долі, і недолі // Червоний промінь. - № 87. - 8 листопада 2008;
- Голодомор 1932-1933 рр. // Нива. - № 93. - 19 листопада 2008.

Архівні матеріали, які у різні часи знайшли працівники архівних установ, представлені на постійно діючих виставках документів і матеріалів, присвячених пам'яті жертв Голодомору, які експонуються в 11 районних краєзнавчих музеях.

Відомості з документів архіву про події 1932-1933 рр. на Мелітопольщині були використані КП «Студія. Мелітопольський район» Мелітопольської районної ради для створення фільму «Коли катом був голод». Фільм зайняв друге місце на XV Міжнародному телефестивалі «Агросвіт 2008» у номінації «Пам'ять».

Архівні відділи склали списки населених пунктів районів, які існували на період 1932-1933 рр. та постраждали від

репресій голодом, а також редагували свідчення людей, чиї родичі або ж вони самі пережили ті страшні часи. Ці свідчення є чи не найціннішим історичним матеріалом, бо з кожним роком таких людей залишаються лічені одиниці.

Роботою по збору і узагальненню свідчень очевидців Голодомору керувала науково-редакційна група при Запорізькому Національному університеті. У районах області працювала 341 пошукова група – знаходили свідків та записували їхні розповіді. Треба сказати, що збір свідчень – це не разова акція, він проводився у окремих районах ще в 1993, 1996, 2002, 2003, 2007–2008 роках. Завдяки копіткій праці небайдужих до української історії людей науковці тепер мають важливий матеріал для досліджень.

Вивчення матеріалів Голодомору 1932-1933 років в Україні, які б пролили світло на його передумови та наслідки, залишається пріоритетним напрямком у діяльності Державного архіву Запорізької області та державних архівних установ на місцях. Українці вистояли як нація навіть після такого страшного удару по генофонду, як спланований голод, що забрав мільйони життів - до п'ятої частини сільського населення України тих років. Нам, свідомим українцям, не все одно, скільки мільйонів загинуло у той цілком мирний час за чийось диявольським планом. Документи ще беруть свої таємниці, але кожне життя має свій сенс на землі, кожна загибла душа має право на пам'ять нащадків.

